

Hälso- och sjukvårdskuratorn – möjligheter och utmaningar i den moderna sjukvården

Hälso- och sjukvårdskuratorn har en särställning inom den svenska hälso- och sjukvården. Med sin socialvetenskapliga och interdisciplinära kompetens bevakar och adresserar kuratorn frågor angelägna inom det socialmedicinska sammanhanget. Genom att placera människans hälsa och sjukdom i en samhällelig kontext bidrar kuratorn med ett samhällsvetenskapligt perspektiv på, till exempel, vilka sjukroller som kan generera problematiska levnadsförhållanden och hur olika typer av sårbarhet påverkar människors välbefinnande. Det vill säga, med sin förankring i socialt arbetet har kuratorn unika förutsättningar för att se, stödja och behandla patienter och deras närstående.

Det är möjligt att argumentera att kuratorn tillför hälso- och sjukvården en logik som skiljer sig från andra logiker inom denna verksamhet. De mer traditionella logikerna inom sjukvården är förstas den medicinska och den omvårdande logiken. Dessa logiker företräds ofta av den medicinsk skolade läkaren och sjuksköterskan. En tredje logik har hävdats vara ekonomisk och den har kommit att få en allt större betydelse i det svenska välfärdssamhället från 1980-talet och framåt (jmf Anell 2005, Mol 2008, Nordgren & Hansson 2019). Hälso- och sjukvårdskuratorn blir, med sin tydliga samhällsvetenskapliga skolning, en aktör som inte bara skiljer sig från, och ibland utmanar, de tre andra logikerna, utan tillför också en viktig kunskapsdimension.

Även om kuratorn också har kunskap om sjukdomarnas påverkan på patienten och betydelsen av omvårdnad, bidrar kuratorn således med ett stort kunnande om patientens sociala behov och den sociala dimensionens inverkan på patientens hälsa och välbefinnande. När vi pratar om den logik kuratorer besitter menar vi en kunskap som möjliggör att individen förstas utifrån sitt sammanhang och att vårdpersonal agera där utefter (Lundin et al. 2019). Elisabet Sernbo betraktar i sin avhandling denna förmåga som hälso- och sjukvårdens förlängda armar där kuratorn kan agera och aktivt medverka till att skapa en följsamhet i vården kring de patienter som på olika sätt behöver stöd, hjälp och behandling utöver det rent medicinska (Sernbo 2019). Men lika angeläget blir det att samverka med patienten och verka för att dennas perspektiv och erfarenheter inkorporeras i vården, kuratorn kan med andra ord ses som en agent som arbetar för att motverka ojämlik hälsa (jmf Rostila & Toivanen 2018). Inte minst för att kuratorn verkar inom vårdens samtliga nivåer – från primärvårdens öppenvårdsmottagningar till högspecialiserade avdelningar inom heldygnsvården,

men även angränsande verksamheter så som habilitering och psykiatri. Tydligt i artiklarna i detta temanummer är att kuratorns arbetsuppgifter också sträcker sig från psykologisk och psykosocial behandling till samverkan, smittspårning och stödsamtal.

Att se individen i sitt sociala sammanhang kan också skapa positiva hälsovinster (jmf Antonovsky 2005). Genom en tillbakablick tydliggörs att när kurativa praktiker varit mer efterfrågade och framträdande inom till exempel psykiatri har patienters tid på slutenvårdsavdelningar förkortats (Framme 2014). I psykiatriutredningen från 1992 poängterades att ”en meningsfull psykiatrisk behandling inte kan bedrivas utan att de sociala aspekterna samtidigt uppmärksammas” (SOU 1992:72, s. 22), vidare står det att medicinska, psykologiska och sociala dimensioner ska ges lika stor vikt i vården. Trots att det inte längre tycks läggas lika tydlig betoning vid sociala insatser inom hälso- och sjukvården visar samtida forskning att sociala faktorer både kan förebygga psykisk ohälsa, samt bistå återhämtning (jmf Tew et al 2012, Price-Robertson et al 2017). Också bidragen i det aktuella temanumret bjuder in till en sådan slutsats och då även bortom psykiatriens väggar.

Att på detta sätt förstå och kritiskt reflektera över utvecklingens sociala påverkan blir ett viktigt perspektiv också att bevaka och väga in. I takt med att införande av ekonomiska system och marknadstänkande – den ekonomiska logiken – breder ut sig blir det viktigare med aktörer som kan se hur patientens sociala kontext påverkar patienten (jmf Nordgren 2003, Mol 2008). När vad som kan botas – och hur detta sker – utvecklas och förändras uppstår nya etiska dilemman som hälso- och sjukvården måste förhålla sig till (jmf Zeiler 2004, Fioretos et al. 2013). Här blir inte bara det medicinska perspektivet centralt. Medan vi arbetar med detta temanummer pågår covid-19-pandemin och hälso- och sjukvården och dennes medarbetare kämpar med att behandla och vårda svårt sjuka patienter som blivit smittade av viruset (jmf Tosone 2021). Detta är exempel på nya utmaning i den moderna sjukvården som kuratorn måste ta sig an.

I och med kuratorslegitimation, som infördes 1 juli 2019, sker en ny riktning för de socionomutbildade där hälso- och sjukvårdskuratorerna kan sägas gå i bräsch (jmf Salonen & Panican 2021). Även om den svenska vården fick sin första kurator – Gertrud Rodhe – redan 1914, socialt arbete blev ett akademiskt ämne 1977 och det tidigare funnits olika fortbildningskurser, var det först hösten 2020 som Lunds universitet välkomnade sina första studenter till legitimationsutbildningen hälso- och sjukvårdskurator (jmf Lalos et al. 2014, Swärd & Edebalk 2021). Hur legitimationen och utbildningen kommer att påverka professionen återstår att se, men det är på grund av denna förändring som vi vill mena att det är centralt att inte bara synliggöra forskningsfältet kring de forskningsfrågor som rör hälso- och sjukvårdskuratorns område, utan också

initiera forskningsprogram som kan tydliggöra det sociala arbetets centrala roll inom den moderna hälso- och sjukvården.

Mot denna bakgrund har vi välkomnat bidrag från olika discipliner med varierande metodologiska ingångar och frågeställningar. I numret samlar vi forskning om både interventioner och behandlingar, yrkesrollens funktion och utmaningar, och kritiska reflektioner över hälso- och sjukvårdskuratorns arbetsvillkor. Tillsammans bidrar de till att ringa in hälso- och sjukvårdskuratoren som ett eget forskningsområde och disciplin inom det sociala arbetet, samt bistå hälso- och sjukvården med värdefull kunskap. Samtidigt är studieobjektet hälso- och sjukvårdskurator ett intressant fält då det kan tydliggöra kulturella och sociala normer och ideal kring vår tids syn på till exempel hur sjukvården hanterar människors sårbarhet, patienters utsatthet eller välfärdssamhällets organisering. Här nedan följer en kort beskrivning av de artiklar som ingår i numret och som kan sägas fördjupa dessa teman och många fler.

I Erika Bergcrantz McCanns och Ingrid Runessons artikel ”Hälso- och sjukvårdskurator på IVA - en specialiserad yrkesroll som riskerar att bli personbunden” poängteras kuratorns specifika kompetens på en IVA-avdelning men också vilka risker det finns när denna kompetens blir personbunden. Härigenom lyfts vikten av att se kuratorns yrkesroll och de organisatoriska förutsättningarna som ett centralt forskningsområde fram och hur viktigt det är att den personliga kunskapen omsätts till och görs till vetenskaplig kunskap.

I ”Hälso- och sjukvårdskuratoren i storstaden. Urbanisering, specialisering och komplex samverkan” tydliggör Veronica Svärd och Lill Hultman den betydelse det kan vara att sätta kuratorn i relation till sin kontext. I deras artikel tydliggörs hur kurators roll måste förstås i relation till teorier om urbanisering och hur kuratorn hanterar alla de komplexiteter som genereras i en storstad.

Också i Elisabet Sernbos och Johan Lindwalls bidrag ”Det allmännas ensak: hälso- och sjukvårdskuratorers arbete med smittspårning av sexuellt överförbara infektioner” problematiseras kuratorns arbete mellan å ena sidan agera smittspårande, å andra sidan arbeta hälsofrämjande. Det senare bygger på frivillighet och det uppstår lätt svårigheter i relation till den tvingande lagstiftningen där patienten och dennes sexuella kontakter ska utredas.

En liknande problematisering av yrkesrollen görs i Kristina Edmans, Kristofer Hanssons och Gabriella Nilssons artikel ”Hur kuratorn balanserar känslor och byråkrati: blankettens betydelse i vårdmötet”. De intresserar sig för blanketten och hur hanteringen av dessa kan säga något om de ramar hälso- och sjukvårdskuratoren har att förhålla sig till i mötet med familjer där barnet nyligen diagnostiserats för diabetes.

En annan artikel som också tar fasta på en specifik diagnos är Marie Matérnes, Camilla Udos, Ingrid Thermaenius och Thomas Strandbergs ”Hälso- och

sjukvårdskuratorns funktion i rehabilitering för personer med stroke”. Här fokuseras rehabilitering efter stroke och på vilket sätt hälso- och sjukvårdskuratorn är en viktig funktion i det arbete patienten måste göra för att komma tillbaka till sin vardag.

I relation till denna problematisering av yrkesrollen lyfter Rebecca Selberg i sin artikel ”Kurators roll i vårdens moraliska ekonomi. En kritisk analys av det reproduktiva arbetets värdering” fram ett teoretiskt perspektiv på kurators roll i relation till samhället och sjukvårdssystemet. Med utgångspunkt i termen *vårdens moraliska ekonomi* tydliggörs grunderna som formar kurators professionella engagemang.

Temanumret innehåller också två artiklar som klargör behovet av att mer systematiskt sammanställa övergripande kunskap inom specifika kurativa områden. I den första artikeln på detta tema lyfter Agneta Öjehagen och Sara Probert-Lindström i sin artikel ”Socialt arbete vid suicidalt beteende inom psykiatrisk hälso- och sjukvård i Skåne. Tidigare och aktuell psykosocial forskning” fram forskning som kan stödja det psykosociala arbetet med suicidnära patienter inom hälso- och sjukvården. Artikelns syfte är att belysa detta genom exempel på olika forskningsprojekt och dess kliniska tillämpbarhet.

Maria Afzelius och Gisela Priebe's artikel ”Familjeorienterat arbete inom vuxenpsykiatri - ett område för hälso- och sjukvårdskuratorn” fokuserar på vilka sätt hälso- och sjukvårdskuratorn kan få en viktig roll i ett mer familjeorienterat arbetssätt inom vuxenpsykiatri.

Temanumret innehåller också två recensioner skriva av Marianne Larsson Lindahl respektive Kristofer Hansson. Utifrån två läroböcker fördjupas perspektiven på hälso- och sjukvårdskuratorns möjligheter och utmaningar i den moderna sjukvården ytterligare. Den första recensionen fokuserar på vad det innebär att *göra* kurator och den andra lyfter begreppet sorg som ett centralt perspektiv för kuratorn att hantera i sin arbetsvardag.

Med detta temanummer önskar vi fånga ett axplock av hur forskningsfältet hälso- och sjukvårdskurator ser ut just nu. Det är centralt att denna typ av forskning får utvecklas för att ge professionen en stark och långsiktigt hållbar kunskapsbas att stå på i mötet med patienter och deras anhöriga. Med detta sagt önskar vi dig en god läsning.

Kristina Edman

*Leg. Hälso- och sjukvårdskurator, Doktorand
Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet*

Kristofer Hansson

*Docent och Universitetslektor
Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet*

Referenser

- Anell, A. (2005). Swedish healthcare under pressure. *Health Economics*. 14, s. 237-254. <https://doi.org/10.1002/hec.1039>
- Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Fioretos, I., Hansson, K. & Nilsson, G. (2013). *Vårdmöten: kulturanalytiska perspektiv på möten inom vården*. Lund: Studentlitteratur. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1527510/FULLTEXT01.pdf>
- Framme, G. (2014) *Vad gör socionomerna för skillnad i den psykiatriska vården?* Socialvetenskaplig tidskrift, 2, s. 85–104. doi: <https://doi.org/10.3384/SVT.2014.21.2.2421>
- Lalos, A., Blom, B., Morén, S. & Olsson, M. (red.) (2014). *Socialt arbete i hälso- och sjukvård: villkor, innehåll och utmaningar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lundin, A., Benkel, I., Neergaard, G., Johansson, B. & Öhrling, C. (2019). *Kurator inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Mol, A. (2008). *The logic of care: health and the problem of patient choice*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Nordgren, L. 2003. *Från patient till kund: intåget av marknadstänkande i sjukvården och förskjutningen av patientens position*. Lund: Lund Business Press.
- Nordgren, L. & Hansson, K. (red.) (2019). *Health Management: vinst, värde, kvalitet i hälso- och sjukvården*. Stockholm: Sanoma Utbildning.
- Rhys Price-Robertson, Obradovic, A. & Morgan, B. (2017) Relational recovery: beyond individualism in the recovery approach. *Advances in mental health*. 15 (2), s. 108–120. doi: <https://doi.org/10.1080/18387357.2016.1243014>
- Rostila, M. & Toivanen, S. (red.) (2018) *Den orättvisa hälsan: om socioekonomiska skillnader i hälsa och livslängd*. Stockholm: Liber.
- Salonen, T. & Panican, A. (2021). *Genomlysning av socionomfältet: nuläge och prognoser om socionomers utbildning och arbetsmarknad*. Research reports in social work 2021:6. Lund: School of Social Work, Lund University. https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/108791552/RRSW_2021_6.pdf
- Sernbo, E. (2019). *Med avstegen som arbetsplats: en etnografisk studie av hälso- och sjukvårdssektorns arbete*. Göteborg: Göteborgs universitet. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/59806/1/gupea_2077_59806_1.pdf
- SOU 1992:73: Psykiatriutredningen. *Välfärd och valfrihet: service, stöd och vård för psykiskt störda: slutbetänkande*. Stockholm: Allmänna förl. <https://lagen.nu/sou/1992:73?attachment=index.pdf&repo=soukb&dir=downloaded>
- Swärd, H. & Edebalk, P.G. (red.) (2021). *Socionomutbildningen - då, nu och i framtiden*. Lund: Studentlitteratur
- Tew, J., Ramon, S., Slade, M. Bird, V., Melton, J., & Le Boutillier, C. (2012). Social factors and recovery from mental health difficulties – a review of the evidence. *British Journal of social work*. 42 (3), s. 443–460. doi: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr076>
- Tosone, C. (red.) (2021). *Shared trauma, shared resilience during a pandemic: social work in the time of COVID-19*. Cham: Springer.
- Zeiler, K. (2004). Om etik och livstolkning i reproduktionsteknologiernas tidevarv. I: Ohlin Lauritzen, S. & Svenaeus, F. (red.) *När människa möter medicinen: livsvärldens och berättelsens betydelse för förståelsen av sjukdom och medicinsk teknologi*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.